

UDK 519.6:534.113:531.232

Nihanje palice, obremenjene na vrtilni moment

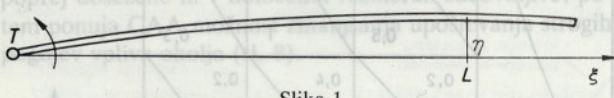
MARKO RAZPET

1. UVOD

V prispevku rešujemo z analitičnimi metodami naslednji problem:

Zelo dolga homogena palica z gostoto ϱ , elastičnostnim modulom E , konstantnim prerezom S in vztrajnostnim momentom prereza I je na oddaljenem koncu naslonjena in na začetku v mirujočem stanju. Ob času $\tau = 0$ začne na drugem koncu, kjer je palica vrtljivo vpeta, delovati časovno spremenljivi vrtilni moment $T(\tau)$. Vpliv teže zanemarimo. Kako zaniha palica v izbrani točki $\xi = L$.

Os ξ je usmerjena tako, kakor prikazuje slika 1. Odmak palice od mirovne lege označimo s $\eta(\xi, \tau)$. Obnašanje te spremenljivke opisuje parcialna diferencialna enačba

Slika 1.

$$\frac{EI}{\varrho S} \frac{\partial^4 \eta}{\partial \xi^4} (\xi, \tau) + \frac{\partial^2 \eta}{\partial \tau^2} (\xi, \tau) = 0, \quad \xi \geq 0, \quad \tau > 0 \quad (1.1)$$

pri začetnih pogojih

$$\eta(\xi, 0+) = 0, \quad \frac{\partial \eta}{\partial \tau} (\xi, 0+) = 0, \quad \xi \geq 0 \quad (1.2)$$

in pri robnih pogojih

$$\eta(0, \tau) = 0, \quad \frac{\partial^2 \eta}{\partial \xi^2} (0, \tau) = -\frac{T(\tau)}{EI}, \quad \tau > 0 \quad (1.3)$$

Na zelo oddaljenem koncu palice mora biti odmak nič in strmina upogibne linije navzgor omejena:

$$\lim_{\xi \rightarrow \infty} \eta(\xi, \tau) = 0, \quad \left| \frac{\partial \eta}{\partial \xi} (\xi, \tau) \right| < \infty \text{ za } \xi \geq 0 \text{ in } \tau > 0 \quad (1.4).$$

Lepše bomo računali, če že takoj na začetku vpeljemo brezdimenzijske koordinate x, t in $w(x, t)$ z relacijami $\xi = Lx$, $\tau = Mt$ in $\eta(\xi, \tau) = Ww(x, t)$. Poleg tega zapišimo vrtilni moment $T(\tau)$ v obliki $T(\tau) = T_0 \mu(\tau)$, pri čemer so M, W in T_0 konstante, $\mu(\tau)$ pa časovna funkcija. Vpeljemo še funkcijo $m(t)$ z razmerjem $m(t) = \mu(t)$. Če izberemo M in W po formulah

$$M = L^2 \sqrt{\frac{\varrho S}{EI}}, \quad W = \frac{L^2 T_0}{EI} \quad (1.5),$$

potem se naš problem prevede na reševanje parcialne diferencialne enačbe

$$\frac{\partial^4 w}{\partial x^4} (x, t) + \frac{\partial^2 w}{\partial t^2} (x, t) = 0, \quad x \geq 0, \quad t > 0 \quad (1.6)$$

pri začetnih pogojih

$$w(x, 0+) = 0, \quad \frac{\partial w}{\partial t} (x, 0+) = 0, \quad x \geq 0 \quad (1.7)$$

in pri robnih pogojih

$$w(0, t) = 0, \quad \frac{\partial^2 w}{\partial x^2} (0, t) = -m(t), \quad \lim_{x \rightarrow \infty} w(x, t) = 0$$

za $t > 0$

$$\text{in } \left| \frac{\partial w}{\partial x} (x, t) \right| < \infty \text{ za } x \geq 0, \quad t > 0 \quad (1.8).$$

Z metodo separacije spremenljivk problema ne moremo rešiti, koeficiente v dobljeni vrsti je nemogoče izračunati pri danih začetnih in robnih pogojih. Zato bomo ubrali malo drugačno pot.

2. REŠEVANJE Z LAPLACEOVIM TRANSFORMACIJOM

Rešitev bomo iskali z metodo Laplaceove transformacije. Rešitev bomo skušali najti med funkcijami $w(x, t)$, ki so enake 0 za $t < 0$. Predpostavili bomo, da je $w(x, t)$ glede na x štirikrat odvedljiva za $x \geq 0$ pri vsakem $t > 0$. Za vsak $x \geq 0$ pa naj bo še $w(x, t)$ glede na t dvakrat odvedljiva na t in za vsa kompleksna števila s , ki imajo dovolj velik realni del, naj obstajajo integrali

$$\int_0^\infty w(x, t) \exp(-st) dt, \quad \int_0^\infty \frac{\partial w}{\partial t} (x, t) \exp(-st) dt,$$

$$\int_0^\infty \frac{\partial^2 w}{\partial t^2} (x, t) \exp(-st) dt$$

Prvi od teh integralov je Laplaceova transformacija funkcije $w(x, t)$ glede na spremenljivko t . Označimo:

$$W(x, s) = \int_0^\infty w(x, t) \exp(-st) dt \quad (2.1)$$

Z uporabo znanih lastnosti Laplaceove transformacije (glej na primer [1], [2], [3]), dobimo iz enačbe (1.6) in iz začetnih pogojev (1.7) navadno diferencialno enačbo

$$\frac{d^4 W}{dx^4}(x, s) + s^2 W(x, s) = 0 \quad (2.2)$$

Kakor je znano iz teorije navadnih diferencialnih enačb s konstantnimi koeficienti, iščemo rešitev enačbe (2.2) v obliki $W(x, s) = \exp(kx)$. Za število k dobimo karakteristično enačbo $k^4 + s^2 = 0$, ki ima korene ($\sqrt{s}$ ima za $s > 0$ pozitivno vrednost) $k_1 = -\sqrt{s} \exp(\pi i/4)$, $k_2 = -\sqrt{s} \exp(\pi i/4)$, $k_3 = \sqrt{s} \exp(\pi i/4)$, $k_4 = \sqrt{s} \exp(-\pi i/4)$. Splošna rešitev enačbe (2.2) je torej oblike

$$W(x, s) = A \exp(k_1 x) + B \exp(k_2 x) + C \exp(k_3 x) + D \exp(k_4 x) \quad (3)$$

Zaradi tretjega pogoja v (1.8) je $C = D = 0$, ker sta realna dela števil k_3 in k_4 pozitivna.

Naj bo $\tilde{M}(s)$ Laplaceova transformiranka funkcije $m(t)$:

$$\tilde{M}(s) = \int_0^\infty m(t) \exp(-st) dt \quad (2.3)$$

Potem iz prih dveh pogojev v (1.8) dobimo za A in B sistem enačb $A + B = 0$, $Asi - Bs_i = \tilde{M}(s)$. Po krajšem elementarnem računu izvemo:

$$W(x, s) = \frac{\tilde{M}(s)}{s} \exp(-x\sqrt{s}/2) \sin(x\sqrt{s}/2) \quad (2.4)$$

Obstaja vč izraz, s katerim rešujemo sistem enačb (1), (2), (3). V tem delu bomo uporabili vrtinčno-hitrostni izraz.

Vpeljimo funkciji $W_1(s)$ in $W_2(x, s)$ takole:

$$W_1(s) = \frac{\tilde{M}(s)}{\sqrt{s}}, \quad W_2(x, s) = \frac{1}{\sqrt{s}} \exp(-x\sqrt{s}/2) \sin(x\sqrt{s}/2) \quad (2.5)$$

Če poznamo izvirni funkciji $w_1(t)$ in $w_2(x, t)$, ki imata za Laplaceovi transformiranki po (2.1) ravno funkciji $W_1(s)$ in $W_2(x, s)$, potem dobimo po izreku o konvoluciji iz (2.4) rešitev

$$w(x, t) = \int_0^t w_1(t-t') w_2(x, t') dt' \quad (2.6)$$

Do izvirnika funkcije $W_2(x, s)$ pridemo z uporabo preglednic v [3]. Tako dobimo naslednji izraz:

$$w_2(x, t) = \frac{1}{\sqrt{\pi t}} \sin \frac{x^2}{4t} \quad (2.7)$$

Do tega rezultata pridemo z uporabo formule za obratno Laplaceovo transformacijo

LEOPOLD ŠKERGET

3. PRIMER

Za primer vzemimo trenutni sunek vrtilnega momenta ob času $\tau = 0$: $T(\tau) = T_0 \delta(\tau)$, kjer je $\delta(\tau)$ Diracova impulzna funkcija. Tedaj je $m(t) = \delta(t)$, $\tilde{M}(s) = 1$ in $W_1(s) = 1/\sqrt{s}$. Izvirna funkcija za $W_1(s)$ je $w_1(t) = 1/\sqrt{\pi t}$. Po formuli (2.6) dobimo odziv palice na zgoraj opisano motnjo:

$$w(x, t) = \frac{1}{\pi} \int_0^t \frac{\sin(x^2/4t')}{\sqrt{t'(t-t')}} dt' \quad (3.1)$$

kjer so: S – točka na robu, x – točka v območju Ω , ξ – izvirna točka na robu ali v območju Ω , Γ – gladični tok, Γ_0 – tok na gladkem robu in $c(\xi) = \beta/2\pi$ za točko na negladkem robu, α – kot, ki ga oklepata tangenčno na robu, β – predpisemo vrednost potenciala, $r_{\xi S} = \sqrt{(x_S - x_\xi)^2 + (y_S - y_\xi)^2}$ – razdalja med točkama ξ in S .

Vpeljimo v ta integral novo integracijsko spremenljivko y in novo mejo u z

Potencialni tok je predstavljen z rednimi integrali, medtem ko območni potencial $y = \frac{x^2}{4t}$, $u = \frac{x^2}{4t}$ je vrednost na robu in $h(x)$ nega polna.

Integralna vredna transformacija vravnosti je

Po krajšem računu dobimo naslednjo obliko rešitve:

$$w(x, t) = \frac{u}{\pi} \int_u^\infty \frac{\sin y dy}{y \sqrt{y-u}}$$

Za pozitiven parameter a vpeljimo integral $F(a)$ takole:

$$F(a) = \int_u^\infty \frac{\sin ay dy}{y \sqrt{y-u}} \quad (3.3)$$

Ta integral se da izraziti s Fresnelovima integraloma ([1]):

$$C_2(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_0^x \frac{\cos t}{\sqrt{t}} dt, \quad S_2(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_0^x \frac{\sin t}{\sqrt{t}} dt.$$

V zvezi z njima povejmo, da velja:

$$C_2(0) = S_2(0) = 0, \quad \lim_{x \rightarrow \infty} C_2(x) = \lim_{x \rightarrow \infty} S_2(x) = \frac{1}{2}$$

S skrbno analizo ugotovimo, da se sme odvajati integral (3.3) po Leibnizovem pravilu in dobimo:

$$F'(a) = \int_a^\infty \frac{\cos ay \ dy}{\sqrt{y-a}} = \cos au \int_0^\infty \frac{\cos az \ dz}{\sqrt{z}} -$$

$$- \sin au \int_0^\infty \frac{\sin az \ dz}{\sqrt{z}}$$

Zelo dolga homogeno obliko sestavlja enačba (3.3).

Če uporabimo Fresnelova integrala, je končna oblika na začetku v mirujočem stanju. Če pa je $t=0$ začne na drugem koncu, kjer je vse vpeta delovati čas (t), spremeni $F'(a) = \sqrt{\frac{\pi}{2}} \left(\frac{\cos ua}{\sqrt{a}} - \frac{\sin ua}{\sqrt{a}} \right)$. Torej zanešljamo. Kako zanikal, da je $a=t$.

Os z je usmerjena tako, kakor prikazuje slika 1. Odmik je premenljivka opisuje parabolico diferencialna enačba

$$F(a) = \frac{\pi}{\sqrt{a}} (C_2(au) - S_2(au))$$

nazadnje

$$w(x, t) = C_2\left(\frac{x^2}{4t}\right) - S_2\left(\frac{x^2}{4t}\right) \quad t > 0 \quad (3.4)$$

Numerično lahko izračunamo Fresnelova integrala $C_2(x)$ in $S_2(x)$ z metodami, ki so opisane v [1]. Prva metoda uporablja Besselove funkcije s polovičnimi indeksi, druga metoda pa aproksimacijo, ki zagotavlja izračun Fresnelovih integralov z aproksimacijo na tri decimalke natančno. Po tej metodi, ki je primerna za hitro konstrukcijo grafov, bomo dobili obliko krivulje $w(1, t)$. Vpeljati je treba funkcije

Na zelo oddaljenem koncu palice mora biti odmik nič in strmina upogibne linije neznaromejena:

$$\lim_{t \rightarrow \infty} \eta(\xi, t) = 0 \quad \text{za } \xi \geq 0 \text{ in } t > 0 \quad (1.4)$$

Lepše bomo računali, če že takoj na začetku vpeljemo brezdimenzijske koordinate x, t in $w(x, t)$ z relacijami $\xi = Lx$, $\tau = M t \ln \eta(\xi, t) = W w(x, t)$. Počeg tega zapisimo vnutrišnjem momentu $L(t) = \eta(\xi, t)$ in $T(t) = \tau(t)$ pa časovna funkcija. Vpeljemo še funkcijo $m(t)$ z razmerjem $m(t) = \mu(t)$. Če izberemo M in W po formulah

A vsesi s temi podatki, da velja:

$$\frac{1}{\xi} = (x)^2 M^{-1} \quad L = \int_{-\infty}^x \frac{ds}{\xi} \quad \text{mit } 0 = (0)^2 M^{-1} = (0)$$

$$f(x) = (1 + 0,962 x)/(2 + 1,792 x + 3,104 x^2),$$

$$g(x) = 1/(2 + 4,142 x + 3,492 x^2 + 6,67 x^3), \quad h(x) =$$

MARKO RAZPET $g(x) = 1/(2 + 4,142 x + 3,492 x^2 + 6,67 x^3)$, $h(x) =$
S potrebno uporabiti rezultate Laplaceove transformacije. Izraz $\int_0^\infty \frac{\cos az}{\sqrt{z}} dz$ je enak $\frac{1}{2}(x^2 - 0,5)$, kar je $\int_0^\infty \frac{\sin az}{\sqrt{z}} dz$ enak 0 . Torej je $w(x, t) = (x^2 - 0,5) \frac{\cos at}{\sqrt{2\pi}} + (x^2 + 0,5) \frac{\sin at}{\sqrt{2\pi}}$.

$F(x) = \sqrt{2}(f(x) \cos h(x) + g(x) \sin h(x))$.

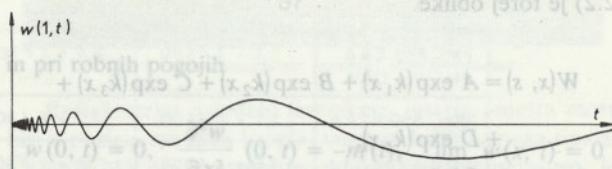
F(x) = $\sqrt{2}(f(x) \cos h(x) + g(x) \sin h(x))$.

Potem je zadost natančno vzeti aproksimacijo

Karakteristični rezultati so podani v tabeli 1.

$w(x, t) = F\left(\frac{x}{\sqrt{2\pi t}}\right)$.

Časovni potek funkcije $w(1, t)$ prikazuje slika 2.

Slika 2

Pri $t = 1/\pi$ se pojavi zadnji ekstrem, nato se graf umirja.

LITERATURA

[1] M. Abramowitz, I. A. Stegun, Handbook of Mathematical Functions, Dover Publications, New York 1965.

[2] R. Courant, D. Hilbert, Methoden der mathematischen Physik I, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York 1968.

[3] F. Oberhettinger, L. Badii, Tables of Laplace Transforms, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York 1973.

Avtorjev naslov: mag Marko Razpet, dipl. inž. mat. Fakulteta za strojništvo, Ljubljana

Rešitev besedila (1.1) in (1.2) na podlagi enačbe (3.4). Rešitev bomo skušali najti med funkcijami $w(x, t)$, ki so enake 0 za $t < 0$. Predpostavili bomo, da je $w(x, t)$ gladka na $t = 0$. Sledi odvodljiva za $t \geq 0$ prav (1.1). Za vsak $t > 0$ pa je $w(x, t) = 0$ in $w(x, 0) = 0$. Vsi odvodljivi na t in za vsa kompleksna števila s , ki imajo dovolj velik realni del, pa obvezno integrali

Če poskusimo izraziti funkcijo $w(1, t)$ v obliki $w(1, t) = \int_0^\infty e^{ist} w(s) ds$

je $w(1, t) = \int_0^\infty e^{ist} \left(C_2\left(\frac{s^2}{4t}\right) - S_2\left(\frac{s^2}{4t}\right) \right) ds$

Do izračuna funkcije $w(x, t)$ bomo z uporabo prvega

člena v [3] izvedeli eksponentne integralne funkcije $I_n(x) = \int_0^\infty e^{-xt} t^n dt$.

Pri od teh integralov je Laplaceova transformiranka funkcije $w(x, t)$ glede na t določljivo. Označimo: